

Щодо подальшої діяльності слідчого, то вона пов'язана з тактикою проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема оглядом, обшуком, допитом, призначенням експертиз.

Отже, основу методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням бюджетного законодавства у галузі охорони здоров'я, становлять такі елементи криміналістичної характеристики, як: предмет злочинного посягання, обстановка вчинення кримінальних правопорушень, особа злочинця, способи вчинення зазначених кримінальних правопорушень та типова слідча картина; а також типові слідчі ситуації, організація і тактика провадження окремих слідчих (розшукових) дій.

1. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : монографія. Одеса : Видавничий дім Гельветика, 2021, 260 с.

2. Матусовський Г. А. Економічні злочини. Криміналістичний аналіз. Харків : Консум, 1999. 480 с.

3. Погорецький М. А., Вакулік О. О., Сергеева Д. Б. Розслідування економічних злочинів : навч. посіб. / за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ : ВД «Дакор», 2014. 176 с.

4. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний ун-т внутрішніх справ. Київ; Харків, 2004. 261 с.

5. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 564 с.

6. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.

УДК 343.982.5

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/665-668

Наталія БРАТШКО

старший лаборант
кафедри криміналістики
та домедичної підготовки

Ганна БІДНЯК

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОТОГРАФІЇ ТА ВІДЕОЗАПИСУ: СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розвиток технологій криміналістики дозволяє виконувати дедалі важливіші завдання, пов'язані з дослідженням слідів кримінальних правопорушень. Ця частина криміналістики містить багато напрямів, яка відображає стан і можливості використання досягнень природничих і технічних наук у забезпеченні процесу доказування в судочинстві.

У цій роботі висвітлимо одну з галузей криміналістичної техніки, а саме криміналістичну фотографію та відеозапис. Як відомо, цей розділ являє собою сукупність наукових положень та розроблених на їх основі спеціальних фото-, відеозаписувальних засобів та відповідних методів, які використовуються для збирання, дослідження та демонстрування доказів [1, с. 11–12].

На досудовому розслідуванні важливою частиною діяльності, спрямованої на збирання інформації, є його фіксація. При цьому треба також професійно поставитись як до процесуальних, так і до криміналістичних аспектів.

Традиційно для потреб судочинства використовувалась лише фотографія, потім кінозйомка, звуко- та відеозапис. На сьогодні в кримінальному процесі перевага надається

фотозйомці та відеозапису, хоча Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) також передбачено застосування кінозйомки та звукозапису.

Фотографія як засіб фіксації матеріального світу виникла більше ніж півтора століття тому і саме слово походить від грецького *photos* – світло і *grapho* – пишу. Заслуга відкриття її належить французам Ж. Н'єпсу і Ж. Дагеру, які отримали зображення на срібній пластинці, закріпивши її в розчині кухонної солі. У 70-х рр. XIX століття робляться спроби використовувати фотографію для реєстрації та розслідування. Французька поліція першою застосувала фотографію в 1841 році. Значні досягнення у цій галузі були у французького криміналіста А. Бертільона, який сконструював декілька фотокамер для пізнавальної зйомки, зйомки на місці події і для зйомки трупів. Також він розробив правила сигналетичної та вимірювальної фотозйомки. В кінці XIX століття криміналістична фотографія виникла як теоретично обґрунтована і технічно озброєна самостійна наука [2, с. 121–122].

Щодо предмета криміналістичної фотографії, то треба зазначити, що це факти, які можуть бути встановлені спеціалістом (експертом) за допомогою технічних засобів, розроблених методів, способів фотографічної зйомки, які за своїм кінцевим результатом містять об'єктивну наочно-доказову інформацію.

У наукових джерелах криміналістична фотографія залежно від завдань, які вирішуються, та об'єктів зйомки поділяється на криміналістично-оперативну (фіксувальну) і криміналістично-дослідницьку (експертну).

Криміналістично-оперативна фотографія – це сукупність методів, прийомів і засобів, що використовуються для фіксації та проведення нескладних досліджень речових доказів у процесі розслідування. Об'єктами є: місцевість і приміщення, а також їх окремі ділянки, предмети, сліди, трупи, живі особи, окремі дії учасників слідчих (розшукових) дій та їх результати. До методів криміналістично-оперативної фотографії треба віднести: панорамну, стереоскопічну, вимірювальну, репродукційну, сигналетичну та макроскопічну фотозйомку. Методи не треба плутати з видами зйомки, до яких належать: орієнтуюча, оглядова, вузлова та детальна. Метод – це спосіб зйомки, а вид – реалізація мети зйомки.

Під криміналістично-дослідницькою фотографією треба розуміти систему спеціальних методів, прийомів і засобів, застосовуваних для отримання нових фактів при провадженні криміналістичних експертиз. Дослідження з використанням засобів і методів криміналістичної фотографії передбачає виявлення слабо видимих або зовсім невидимих за звичайних умов ознак, подібності або різниці між ними. Криміналістично-дослідницьку фотографію іноді називають експертною, оскільки її методи та засоби використовують експерти у своїх дослідженнях. Об'єктами цього виду фотографії є речові докази, які підлягають експертному дослідженню, порівняльні зразки та матеріали, що використовуються під час експертизи. Серед методів варто виділити лише деякі. Найпоширенішими з них є: мікрофотозйомка, зміни контрастів (яскравого і кольорового), фотозйомка в невидимих променях спектра (інфрачервоних, ультрафіолетових і рентгенівських) та інші [3, с. 106–108].

Застосування криміналістичної фотографії під час проведення слідчих (розшукових) дій, таких як: огляд місця події (відкритих ділянок місцевості, житлових приміщень тощо), обшук, пред'явлення для впізнання, освідування, слідчий експеримент передбачено кримінально-процесуальним законодавством. Наприклад, згідно з ч. 7 ст. 237 КПК України під час огляду слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження [4].

За результатами раніше проведеного нами анкетування працівників органів Національної поліції відомо, що в процесі розслідування кримінальних проваджень застосовується фотозйомка та відеозапис: під час огляду місця події – 92 %, слідчого експерименту – 86 %, пред'явлення для впізнання – 56 %, обшуку – 36 %, допиту – 27 %. При цьому у 72 % випадках застосовувалось цифрове обладнання, яке не було на балансі МВС, у 28 % – цифрове обладнання, яке було на балансі МВС, у 0 % – аналогова зйомка [5, с. 20].

Варто зазначити, що фотозйомка під час проведення слідчих (розшукових) дій має свої особливості, знання яких є важливими для всіх працівників правоохоронних органів. В умовах сьогодення документування військових злочинів потребує фіксації слідової картини на місцевості, розтягнутої у просторі, що не вбачається можливим без використання сучасного обладнання.

Під час дії воєнного стану залучення понятих до проведення слідчих (розшукових)

дій може бути небезпечним або неможливим. У такій ситуації проведення обшуку та огляду житла, інших володінь або обшук особи може відбуватись без участі понятих. При цьому обов'язковою є фіксація проведення обшуку або огляду за допомогою технічних засобів – безперервного відеозапису. Спрощення процедури проведення обшуку та огляду володінь та обшуку осіб дозволяє фіксувати процесуальні дії в кримінальному провадженні з максимальним дотриманням правил безпеки під час воєнного стану. Адже безпека та життя кожної людини є найбільшою цінністю [6].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, як показує аналіз слідчої практики, широко використовується відеозапис. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 105 КПК України відеозапис є додатком до протоколу процесуальної дії [4].

Відеозапис, забезпечуючи максимальну повноту фіксації, дозволяє зберегти емоційне забарвлення мови і видимі прояви поведінки учасників слідчих дій. Технічні характеристики апаратури сучасної цифрової відеоапаратури є досить високими та різноплановими. Відеозапис становить послідовність кадрів, а також здатний фіксувати звуки та рухи учасників слідчої (розшукової) дії. Сучасні відеокамери здатні не тільки знімати відео. Вони можуть робити знімки, що зберігаються на носії інформації, якими можуть бути CD-диски та flash-карти. Матеріали відеозапису не вимагають лабораторної обробки і можуть бути відтворені відразу ж після зйомки.

Відеозапис, що отримується під час слідчої (розшукової) дії, як і протокол слідчої (розшукової) дії, повинен мати три частини, а саме: вступна, основна і заключна. Вступна і заключна частини містять відомості, що пояснюють і засвідчують фонограму, а основна частина відображає процес і результати слідчої (розшукової) дії.

Відеозапис застосовується під час огляду місця події у випадках, коли необхідно відобразити динаміку обстановки, яку складно відобразити в протоколі; обшуках; допитах і одночасних допитах двох чи більше вже допитаних осіб; виході на місце події з метою перевірки показань і зіставлення їх з матеріалами провадження або з показаннями інших осіб; слідчому експерименті; пред'явлення для впізнання, особливо, якщо ця слідча (розшукова) дія проводиться за фотозображеннями об'єктів, коли відсутня можливість їх безпосереднього пред'явлення. На сьогодні, в умовах воєнного стану, доволі часто проведення впізнання за фотознімками проводиться під час розслідування кримінальних правопорушень.

Варто зазначити, що відеозапис може бути використаний не тільки під час проведення вищезазначених слідчих (розшукових) дій, а й під час здійснення експертних досліджень, насамперед у галузі трасології та балістики [7, с. 92–94].

Щодо сучасних криміналістичних засобів відеозапису, які можуть значно розширити можливості фото- та відеофіксації як під час проведення слідчих (розшукових) дій, так і для проведення окремих видів судово-експертних досліджень, то зараз використовуються такі цифрові пристрої, як action-камери.

Action-камера Insta 360 ONE X із можливістю знімати 360-градусні відео та фотографії завдяки парі ширококутних об'єктивів з обох боків корпусу та простому у використанні, але інтелектуальному програмному забезпеченню. Наприклад, під час проведення огляду місця події у випадках, коли необхідно відобразити не тільки статичну обстановку події, що сталася, а й динамічну, яку важко відобразити в протоколі. Особливо це стосується місць підпалів або дорожньо-транспортних пригод, де ситуація швидко змінюється і потребує детальної фіксації.

Використання action-камер має значні переваги. По-перше, можна робити 360-градусні знімки. По-друге, дозволяє наблизитися до об'єктів. По-третє, це економія ресурсів, а саме: одна камера і технічна допомога одного професіонала замість кількох. По-четверте, можливість перегляду зображень під будь-яким кутом після зйомки, що дозволяє звернути увагу на об'єкти, які не привернули увагу при першому огляді. По-п'яте, можливість зйомки під водою (на глибині до 30 м) для фіксації пошуку людей, транспортних засобів тощо на водних поверхнях. Також вони можуть бути корисними в криміналістичних дослідженнях, які потребують аналізу певних явищ і процесів у динаміці [8, с. 82–83].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити, що в системі криміналістичних знань, що використовуються у боротьбі з протиправними проявами, особливе місце посідають криміналістична фотографія та відеозапис. Саме вони вивчають закономірності фіксації та дослідження матеріальних слідів кримінальних правопорушень, отримують інформацію про кримінальне правопорушення та його учасників і на основі цих знань розробляють систему наукових положень, адаптують фото- і відеозаписувальні пристрої та методику фотографування матеріальних наслідків події з метою використання

отриманої в такий спосіб інформації для попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Криміналістична фотографія та відеозапис є основними видами додаткової фіксації процесу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, а тому мають велике значення для розслідування кримінальних правопорушень.

1. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
2. Волобуєв А. Ф., Данышин М. В., Іщенко А. В. Криміналістика : підручник: у 2 т. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. Т. 1. 384 с.
3. Братішко Н. А. Криміналістична фотографія та її значення для розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали V міжнар. науково- практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.) / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилюк, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Київ, 2023. С. 106–110.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
5. Бідняк Г. С. Інноваційні засоби фіксації процесуальних дій. *Організація професійної підготовки підрозділів Національної поліції України* : матеріали круглого столу (31 жовтня 2017 року). Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2017. С. 20–23.
6. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури від 21.03.2022. Офіс Генерального прокурора. 9 с.
7. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
8. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О., Кікінчук В. В. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / МВС України. Харків: ХНУВС, 2023. 388 с.

УДК 343.146

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/668-670

Олена ЗДРОК

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОДАТКОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВУ

Недоторканність права власності є однією із засад кримінального провадження, реалізація якої регламентується, крім ст. 7, 16 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), також ст. 41 Конституції України, Протоколом 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) та правовими позиціями Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» а також згідно зі ст. 8, 9 КПК, визнаються джерелом права, а їх застосування та врахування є обов'язковим під час здійснення кримінального провадження для усіх правозастосувачів [1–4].

Аналіз вищезазначених нормативних джерел дозволив зробити висновок, що незважаючи на те, що держава і гарантує забезпечення права власності, однак в окремих випадках – дозволяє його обмежувати або навіть позбавляти.

Одним із таких випадків правомірного обмеження права власності у кримінальному провадженні є застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема – під час накладення арешту на майно, що полягає в тимчасовому, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавлення права на відчуження, розпорядження та/або користування майном за наявності підстав, що передбачені в КПК.